

การศึกษาภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืช
สมุนไพรท้องถิ่น เขาโครกปลากั้ง จังหวัดกำแพงเพชร

Study of Wisdom and Utilization of Local
Herbal in the Khao Krogplakaung area,
Kamphaeng Phet Province.

ประพัทธ์สร บัวเพื่อน¹

Praphatsorn Buaphuen

นภาลัย บุญค้ำเมือง²

Naphalai Boonkummuang

ชญาณันันท์ ศิริกิจเสถียร³

Chayanan Sirikitsithian

กันยา มั่นคง⁴

Ganya Mankhong

บทคัดย่อ

การศึกษานี้วัตถุประสงค์ 1. ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมอยา
พื้นบ้านและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำแผนกแพทย์แผนไทยกับการใช้
ประโยชน์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่น 2. หาแนวทางการจัดการการใช้ประโยชน์พืช
สมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับหมอยา
พื้นบ้านและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำแผนกแพทย์แผนไทย ผลการศึกษา

^{1,2}อาจารย์, สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

³อาจารย์, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

⁴นักตรวจสอบภายใน มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

พบว่า มีภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์สมุนไพรท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ทำยา สรรพคุณ และวิธีการใช้โดยมีหมอยาพื้นบ้านเป็นผู้ที่มีบทบาท แนวทางการจัดการการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างเหมาะสม คือ 1. ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า 2. การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้จากหมอยาพื้นบ้านเพื่อเก็บรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพืชสมุนไพร

คำสำคัญ: หมอยาพื้นบ้าน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, พืชสมุนไพรท้องถิ่น

Abstract

The objectives of this research were 1. to study of the local knowledge of folk doctors and health department officers for using the utilization of Local Herbs and 2. to find appropriate management methods of local herbs for use with worthwhile. This study was done by interviewing and focus group of local doctors and health department officers. The results shown that The Local Herbs utilization data are local names, part of plants used, efficiency and mode of administration in Krogplakaung area, the key person who takes the important role is the folk doctors. The management guidelines for using local herbs in a sustainable manner without affecting the risk of shortages and extinction of plants were; 1. Providing the guidelines to promote and support the worthily use of local herbs 2. Management local knowledge of local herbs by transferring knowledge to learning group of folk doctors.

Keywords: Folk doctor, Local knowledge, Local Herbal

บทนำ

รัฐบาลให้ความสำคัญต่อการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรสู่ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ โดยเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงแผนฯ 12 จะต้องเร่งรัดให้เศรษฐกิจสามารถขยายตัวเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5.0 ต่อปี เพื่อให้ก้าวสู่การเป็นประเทศรายได้สูงได้ในปี 2569 ณ สิ้นแผนฯ 13 โดยการเร่งรัดการลงทุน การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบเศรษฐกิจ และการสร้างฐานการขยายตัวของเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับศักยภาพของเศรษฐกิจไทย รวมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถทางด้านเทคโนโลยี การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม กฎระเบียบ สำหรับในด้านการบริหารจัดการการพัฒนาการเกษตร ได้มุ่งเน้นสู่ความเป็นเลิศด้านอาหาร เพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรให้ได้ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 3.0 เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านอาหาร มีหลักประกันความมั่นคงด้านอาชีพและมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคเกษตรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะต้องเป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน รักษาทุนทางธรรมชาติเพื่อการเติบโตสีเขียว อนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาสมุนไพรมุ่งเน้นสู่ความเป็นเลิศด้านอาหาร เพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรจึงควรมีการกำหนดนโยบาย และแนวทางการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้สามารถดำเนินการสมุนไพรอย่างเป็นรูปธรรมและครบวงจรเพื่อให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ (สุรวิช วรรณไกรโรจน์ และคณะ, 2559, หน้า 1-2)

เขาโครกปลากั้ง ตั้งอยู่ตำบลทรงธรรม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นพื้นที่ต้นกำเนิดแหล่งน้ำส่วนหนึ่งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง มีพื้นที่ 6,500 ไร่ แบ่งเป็นป่า 2,500 ไร่ พื้นที่เกษตร 4,000 ไร่ ประชากร 450 คน จำนวน 108 หลังคาเรือน ราษฎรร้อยละ 85 มีอาชีพทางด้านเกษตร ที่เหลือรับจ้าง ค้าขายและหาของป่าขาย จากการศึกษาของสุไลวรรณ์ เรืองรอด และนพรัตน์ ไชยวิโน (2558, หน้า134-142) สรุปว่าบริเวณพื้นที่ฝายกั้นน้ำ เขาโครกปลากั้ง เป็นป่าเบญจพรรณพบชนิดพรรณไม้ทั้งหมด 98 ชนิด 55 วงศ์ มีพรรณไม้ยืนต้นที่มีความถี่มากที่สุด คือ คาง

ตะแบก เป่าเลือด และไม้แดง รองลงมา กว้าว คุณ และจิก ค่าความหนาแน่นของพรรณไม้ยืนต้นที่มีความหนาแน่นมากที่สุด คือ ไม้แดง มีความหนาแน่น 13.25 ต้นต่อตารางเมตร รองลงมาได้แก่ ตะแบก และคาง (6, 5.75 ต้นต่อตารางเมตร) ส่วนพรรณไม้ขนาดเล็กที่มีความหนาแน่นมากที่สุด คือ หญ้าลิเกา มีความหนาแน่น 13.75 ต้นต่อตารางเมตร รองลงมาคือ เฟิร์นสีฟ้า 11.75 ต้นต่อตารางเมตร แสดงให้เห็นว่าความหลากหลายของชนิดพรรณไม้ในพื้นที่ฝายกั้นน้ำ เขาโกรกปลาแก้งเป็นป่าเบญจพรรณที่มีความหลากหลายของชนิดพรรณไม้ค่อนข้างสูง และมีความสำคัญต่อชุมชนทั้งในด้านความเชื่อ พิธีกรรม อาหาร สมุนไพร ยารักษาโรค ไม้ใช้สอย ในอดีตเมื่อสมาชิกในชุมชนเกิดความเจ็บป่วยการใช้ส่วนต่าง ๆ ของสมุนไพร เช่น ราก แก่น เปลือก กระพี้ ใบ ดอก และเมล็ดจากพืชสมุนไพร เพื่อนำไปเป็นวัตถุดิบในการปรุงยารักษาอาการ ภูมิปัญญานี้แสดงถึงความฉลาดของคนในสมัยก่อนที่รู้จักวิถีรักษาสุขภาพและบรรเทาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ได้จากสิ่งที่มีอยู่รอบตัวโดยการนำวัตถุดิบจากสมุนไพรที่ได้ค้นพบ สังเกต ทดลองตามกลไกของธรรมชาติและสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง (ยิ่งยง เทาประเสริฐ, 2546, หน้า 5) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพว่าภูมิปัญญาในการรักษาสุขภาพตนเองมีลักษณะเป็นองค์รวมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมจะไม่แยกเป็นอิสระเป็นส่วน ๆ และสอดคล้องกับความเชื่อและวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้มีการเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาจึงควรพัฒนาศักยภาพที่ยังร่วมสมัยขึ้นมา เป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพในท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพตนเองมีจุดเด่น คือ ราคาถูกหาได้ง่าย พึ่งพาตนเองอยู่บนหลักของดุลยภาพ ในปัจจุบันสิ่งที่น่าวิตก คือ ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ว่่าน้ำกำลังสูญหายไป ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องรักษาความหลากหลายของสังคมมนุษย์หรือรักษาภูมิปัญญาที่บรรดาสังคมมนุษย์ได้สร้างสมกันเป็นเวลานาน (สุภรัชต์ อินทรเทพ และคณะ, 2560, หน้า 278)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีวัตถุประสงค์ในการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ด้านการจัดการทรัพยากรพืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมอยาพื้นบ้านและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำแผนกแพทย์แผนไทยกับการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน
2. เพื่อหาแนวทางการจัดการการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ข้อมูลพื้นฐานด้านชนิดและจำนวนต้นของพันธุ์ไม้รวมถึงข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พันธุ์ไม้และสมุนไพรต่าง ๆ ในการรักษาโรคโดยครอบคลุมถึงสรรพคุณ ขนาดและวิธีการใช้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของพืชสมุนไพร โดยผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและเจ้าหน้าที่ป่าไม้
2. ข้อมูลน้ำหนักและปริมาณของพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในป่าโคกรกปลากิ่งซึ่งถือเป็นศักยภาพในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยารักษาโรคตามสภาพจริงในพื้นที่
3. ข้อมูลในการขับเคลื่อนแนวทางการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของพืชสมุนไพรท้องถิ่น

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตทางด้านประชากร ได้แก่ ประชาชน ปราชญ์ผู้ทรงภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำแผนกแพทย์แผนไทย

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มเป้าหมายจากพื้นที่ศึกษา ซึ่งตัวอย่างศึกษาในกลุ่มประชาชนจะต้องมีอายุ 20 ปีขึ้นไปและอาศัยอยู่พื้นที่หมู่บ้านชุมชนที่คัดเลือกนี้ มีการสุ่มคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงแบบโควตา หมู่บ้านละ 5 คน จำนวน 60 คน และกลุ่มที่ส่งคือกลุ่มปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้ทรงภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคในชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร โดยคัดเลือกทุกคนที่มีชื่อเสียงและมี

ประสบการณ์การรักษาโรคแก่ประชาชนในชุมชนมาไม่น้อยกว่า 10 ปี รวม 4 คน

กระบวนการวิจัย หรือ วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร และ กลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตทางด้านประชากร ได้แก่ ประชาชน ประชาชนผู้ทรงภูมิปัญญา การแพทย์พื้นบ้านในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำแผนกแพทย์แผนไทย

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มเป้าหมายจากพื้นที่ศึกษา ซึ่งตัวอย่างศึกษาในกลุ่มประชาชนจะต้องมีอายุ 20 ปีขึ้นไป และอาศัยอยู่พื้นที่หมู่บ้านชุมชนที่คัดเลือกนี้ มีการสุ่มคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงแบบโควตา หมู่บ้านละ 5 คน จำนวน 60 คน และกลุ่มที่สองคือกลุ่มประชาชนท้องถิ่นหรือผู้ทรงภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคในชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร โดยคัดเลือกทุกคนที่มีชื่อเสียงและมีประสบการณ์การรักษาโรคแก่ประชาชนในชุมชนมาไม่น้อยกว่า 10 ปี รวม 4 คน

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็นดังนี้

1) เชิงปริมาณ ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย ความรู้และประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคตามกลุ่มอาการและกลุ่มโรคสำคัญ

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากกระบวนการศึกษาในสภาพความเป็นจริงที่ดำเนินการในกลุ่มประชาชนท้องถิ่นหรือผู้ทรงภูมิปัญญาที่ใช้การแพทย์พื้นบ้าน โดยการใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Interview) ซึ่งประกอบด้วย ชนิดและชื่อพืชสมุนไพรประจำถิ่นที่มีในชุมชน สรรพคุณ ลักษณะการใช้พืชสมุนไพรประจำถิ่นนั้น และจัดประชุมกลุ่มย่อย

การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่

1) การหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยอาศัยแนวคิด

ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และนำแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นปรึกษากับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบ และแก้ไขให้มีความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (content validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ของชุดคำถาม ได้ค่าระหว่าง 0.6-8.0 2)

2) การหาความเชื่อมั่น (Reliability) เป็นการทดสอบความเชื่อถือได้ของเครื่องมือ โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิไปทำการ ทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษา เพื่อนำมาเปรียบเทียบ และตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล รวมทั้งทดสอบเบื้องต้นกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำมาหาจุดบกพร่อง และแก้ไขให้ถูกต้องมากที่สุด โดยการคำนวณสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach Alpha Coefficient Reliability)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ประสานความร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นในการรวบรวมข้อมูลความรู้เรื่องสมุนไพรในท้องถิ่น การใช้สมุนไพรในกลุ่มประชาชนและปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้ทรงภูมิปัญญาด้านสมุนไพรในท้องถิ่น ซึ่งมีขั้นตอนวิธีการวิจัยดังนี้

1) ขั้นตอนเตรียมการ เป็นการเตรียมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ค้นหาประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของชุมชนในพื้นที่เขาโกรกปลากั้ง จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อรวบรวมข้อมูลต้นทุนทางสังคมในชุมชนด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพของชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติด้านสมุนไพรที่มีอยู่ และยังใช้ประโยชน์ได้ในชุมชนในจังหวัดกำแพงเพชร

2) ขั้นตอนการเก็บข้อมูลการวิจัย เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ โดยทำการสอบถามข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์ และให้ตอบแบบสอบถาม นอกจากนั้นแล้วยังได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการค้นคว้าเอกสาร และ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ ทั้งแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูล เรื่องชนิดของสมุนไพรมีความถูกต้องน่าเชื่อถือ

3) รวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคและการรักษาดูแลสุขภาพ

4) จัดประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มครูภูมิปัญญาท้องถิ่น หมอพื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้านในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทวนสอบความถูกต้องและร่วมกันหาแนวทางการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากร และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจพืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน

5) นำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอนมาวิเคราะห์ ข้อมูล ประมวลผล และสรุปจัดทำฐานข้อมูลและแนวทางการใช้ประโยชน์และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของพืชสมุนไพรท้องถิ่นในพื้นที่เขาไกรภพปลากั้ง จังหวัดกำแพงเพชร

6) ขึ้นการสรุปและประเมินผลรวมถึงการเขียนรายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์ ซึ่งจะดำเนินการออกมาจนเป็นคู่มือ แผ่นพับและไวนิลเพื่อใช้ในการเผยแพร่ผลสัมฤทธิ์จากการดำเนินการวิจัยและขยายผลการศึกษาออกไปสู่ภายนอกชุมชนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล หรือ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา โดยใช้จำนวน ร้อยละ สัดส่วนและค่าเฉลี่ย เพื่ออธิบายคุณลักษณะทั่วไปของผู้ใช้สมุนไพร ความรู้ในเรื่องการใช้สมุนไพร ชนิดและสรรพคุณของสมุนไพรโดยการจำแนกการรักษาตามกลุ่มอาการและกลุ่มโรคสำคัญ และการใช้การพรรณนาเปรียบเทียบชนิดของพืชสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาด้านสมุนไพรที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น วิเคราะห์เปรียบเทียบชนิดของสมุนไพรและตำราสมุนไพรในการรักษาโรคของพื้นที่ชุมชนจังหวัดกำแพงเพชรกับท้องถิ่นอื่น

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมอยาพื้นบ้านและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำแผนกแพทย์แผนไทยกับการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน คณะผู้วิจัยได้ศึกษาตามขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประสานความร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นในการรวบรวมข้อมูลความรู้เรื่องสมุนไพรในท้องถิ่น การใช้สมุนไพรในกลุ่มประชาชนและปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้ทรงภูมิปัญญาด้านสมุนไพรในท้องถิ่น โดยสามารถสรุปภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในการรักษาได้หลากหลาย เช่น

อาการไข้ สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ แก้ว 5 ราก, สมุนไพรตานกกด, ฟ้าทะลายโจร, ไบยานาจ, ยาต้นไช้, ปลาไหลเผือก, ย่านาง, เบญจโลกวิเชียร ส่วนที่ใช้ คือ ใบ ขนาดที่ใช้ คือ 3-4 ใบ วิธีการปรุงยาและการรักษา คือ นำมาต้ม หรือบด แล้วดื่ม

อาการไอ สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ตีป่าเหล่า, มะขามป้อม, รากปิ่น, รากพุทราแดง, พญาปล้องทอง, รากสมอไทย, รากคนทา, รากมะเดื่อชุมพร, มะกรูด, ว่านกลีบแรด ส่วนที่ใช้ คือ ผล ขนาดที่ใช้ คือ 5-6 ลูก วิธีการปรุงยาและการรักษา คือ นำมาต้ม หรือบด แล้วดื่ม หรือจิ้มเกลือ

งูสวัด สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ สามเกลอ, พญาฮอย, ยาต้นไช้, ปลาไหลเผือก, แก้ว 5 ราก, สะเลดพังพรส่วนที่ใช้ คือ ใบ ขนาดที่ใช้ คือ 3-4 ใบ วิธีการปรุงยาและการรักษา คือ นำมาต้ม หรือบด แล้วดื่ม

น้ำร้อนลวก, ไฟไหม้ สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ สามเกลอ, ว่านหางจระเข้, ตำลึง ส่วนที่ใช้ คือ ก้านขนาดที่ใช้ คือ 1 ก้าน วิธีการปรุงยาและการรักษา คือ นำมาต้ม หรือบด แล้วดื่ม

ท้องผูก สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ผักคูด, กระจี้บ, ใบชุมเห็ดเทศ, ตะไคร้ ส่วนที่ใช้ คือ ใบ ขนาดที่ใช้ คือ 5-10 ใบ วิธีการปรุงยาและการรักษา คือ นำมาต้ม หรือบด แล้วดื่ม

ท้องอืด สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ เจตพังคี, ใบกะเพรา, แมงลัก, โหระพา, ขมิ้นปุนแดง, ขิง, ตะไคร้, เป่าเตี้ย, สมัดน้อย, สมัดใหญ่, ทับทิม ส่วนที่ใช้ คือ ก้าน ขนาดที่ใช้ คือ 2-3 ก้าน วิธีการปรุงยาและการรักษา คือ ตำ

แล้วนำมาทาหน้าห้อง

ห้องร่วน สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ยารสฝาก, เปลือกมังคุด, เปลือกมะขาม, ต้นโพธิ์, ฟ้ายาหลายใจ, น้ำปูนใส, ขมิ้นชัน, ทับทิม ส่วนที่ใช้คือ ใบ ขนาดที่ใช้ คือ 2-3 ใบ วิธีการปรุงยาและการรักษา คือนำมาต้ม หรือบดแล้วดื่ม

ในการจัดการการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า คณะผู้วิจัยได้รวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้ทรงภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคในชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและมีประสบการณ์การรักษาโรคแก่ประชาชนในชุมชนมาไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 4 คน และจากการค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ ทั้งแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลเรื่องชนิดของสมุนไพรมีความถูกต้องน่าเชื่อถือ ซึ่งมีสมุนไพรบางชนิดที่สามารถรักษาโรค/อาการต่าง ๆ ได้อีกหลายโรค ซึ่งพืชสมุนไพรชนิดเดียวกันมีส่วนต่าง ๆ ภายในลำต้น ไม่ว่าจะเป็น ลำต้น ใบ ดอก ผล และราก ซึ่งมีฤทธิ์และสรรพคุณที่แตกต่างกันออกไป เช่น

1. สมุนไพรฟ้าทะลายโจร สรรพคุณ บรรเทาอาการเจ็บคอ และโรคหวัด (common cold) เช่น เจ็บคอ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ

2. สมุนไพรตานกกด สรรพคุณ บรรเทาอาการถ่ายพิษเสมหะ และโลหิต แก้กระษัย ปวดเมื่อย ถ่ายพิษตับ แก้ตับทรุด คลายอาการเกร็งของกล้ามเนื้อท้อง แก้โรคเกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะ ขับปัสสาวะ รักษาอาการไตพิการ เป็นยาบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย กิ่งและลำต้น ช่วยเรียกน้ำย่อย ช่วยเจริญอาหาร รักษาอาการบิบเกร็งของช่องท้อง แก้หอบหืด รักษาการทำงานที่ผิดปกติของไต บำรุงร่างกาย บำรุงเลือด และบำรุงหลังคลอด

3. สมุนไพรปลาไหลเผือก สรรพคุณ ถ่ายพิษต่าง ๆ ถ่ายในท้องถ่ายพิษไข้พิษเสมหะ และโลหิต แก้ไข้ แก้ไข้มาลาเรีย แก้ลม แก้วัณโรค ระยะบวม ขับเหงื่อ ขับพยาธิ แก้ต่อมทอนซิลอักเสบ แก้เจ็บคอ แก้โรคอัมพาต ช่วยขับถ่ายน้ำเหลือง แก้ท้องผูก ใช้เลิกเหล้าทำให้อาเจียนและถ่ายใช้ล้างพิษยาเสพติด ใช้บำบัดผู้ที่ติดยาเสพติด ใช้รักษาไข้ตัวร้อน ใช้เปลี่ยนฤดู ใช้เป็นยา

บำรุงโลหิต ช่วยรักษาความดันโลหิตสูง ช่วยจับเชื้อ ช่วยแก้วัณโรค ช่วยแก้พิษ
สำแดง บำรุงหลังคลอด ช่วยกระตุ้นสมรรถภาพทางเพศของเพศชายได้ ด้าน
เซลล์มะเร็ง ช่วยเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับเสปิร์ม (อสุจิ) และช่วยในการกระตุ้น
กามารมณ์ได้เป็นอย่างดี

4. สมุนไพรมะขามป้อม สรรพคุณ นิยมนำมารับประทาน
เพื่อให้สดชื่น ชุ่มคอ แก้กระหาย บำรุงผิวหน้าให้ขาวสดใส รักษาฝ้า บำรุง
สุขภาพผิวพรรณ ชะลอการเกิดริ้วรอย บำรุงและรักษาเส้นผมให้มีสุขภาพ
แข็งแรง ผมนุ่มลื่น ป้องกันผมหงอก บำรุงและรักษาสายตา บำรุงประสาทและ
สมอง มีสารต่อต้านอนุมูลอิสระ เสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แข็งแรง บำรุงโลหิต
มะขามป้อมมีเป็นยาแก้หวัด แก้ไอ และละลายเสมหะ ลดอาการใช้ต่อต้านการ
เกิดโรคมะเร็ง ลดคอเลสเตอรอล ลดน้ำตาล ลดไขมันในเลือด แก้อาการปวด
ฟัน ช่วยการละลายเสมหะและบำรุงเสียง แก้อาการท้องเสีย ร้อนใน ความดัน
โลหิต ป้องกันการเกิดโรคเบาหวานช่วยลดอาการแทรกซ้อนทางตาจาก
โรคเบาหวานได้อีกด้วย

5. สมุนไพรป็นนงไส้ สรรพคุณ รากใช้ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้
หวัด (ราก) ป็นนงไส้ทั้งต้นใช้ผสมกับรากสาบเสือ รากมะเหลื่อมหิน ก้นจ้ำทั้ง
ต้น และผักปลาบทั้งต้น นำมาต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอมีน้ำมูกขึ้น (ทั้งต้น) ใบ
ใช้เป็นยาห้ามเลือด รักษาบาดแผล แผลบวม แผลเน่า (ใบ) มีบางข้อมูลระบุ
สรรพคุณนอกเหนือจากที่กล่าวมาว่าทั้งต้นนำมาต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ท้องร่วง
จุกเสียด ส่วนใบสดใช้เป็นยาแก้ปวดฟัน (ใบ, ทั้งต้น)

6. สมุนไพรพุทราจีน สรรพคุณ ผลมีรสหวานมันและฝาด
ช่วยบำรุงร่างกาย ผลช่วยบำรุงกำลัง หรือสำหรับคนที่ผอมแห้งแรงน้อยหาก
รับประทานผลพุทราจะช่วยทำให้มีเรี่ยวแรงมากขึ้น พุทราจีนอุดมไปด้วย
วิตามินซี ซึ่งช่วยต่อต้านอนุมูลอิสระและช่วยกระตุ้นภูมิคุ้มกัน เสริมสร้างภูมิ
ต้านทานโรคให้กับร่างกาย ช่วยบำรุงผิวพรรณให้ผิวมีสุขภาพดีและแข็งแรง
และป้องกันโรคเกี่ยวกับผิวพรรณได้ ช่วยบำรุงประสาทและสมอง แก้อาการนอน
ไม่หลับ ช่วยบำรุงโลหิต รักษาโรคโลหิตจาง บำรุงม้ามและตับ ป้องกันโรคความ
ดันโลหิตสูง ลดระดับคอเลสเตอรอลในกระแสเลือด เสริมฤทธิ์ป้องกันหลอดเลือด

เลือดหัวใจอุดตันและเส้นเลือดในสมองตีบ ป้องกันเส้นเลือดแข็งตัว เส้นเลือดหัวใจตีบตัน และเส้นเลือดในสมองแตก บำรุงสายตา ตาไม่ฟาง ป้องกันอาการตาบอดตอนกลางคืน แก้อาการหวัดในเด็ก แก้อาการท้องเสีย ขับปัสสาวะ รักษาอาการชักในเด็ก แก้อาการผื่นคันตามผิวหนังต่าง ๆ ช่วยลดพิษจากการถูกแมลงสัตว์กัดต่อย ยาบำรุง ช่วยแก้อาการอ่อนเพลียของสตรีหลังคลอดบุตร

อภิปรายผล

การวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่น เขาโกกรกปลากั้ง จังหวัดกำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมอยาพื้นบ้านและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำแผนกแพทย์แผนไทยกับการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน 2. เพื่อหาแนวทางการจัดการการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมอยาพื้นบ้านและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำแผนกแพทย์แผนไทยกับการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ โดยทำการสอบถามข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์ จากกลุ่มปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้ทรงภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคในชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร และจัดประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มครูภูมิปัญญาท้องถิ่น หมอพื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้านในพื้นที่ศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสามารถ ใจเตี้ย และ ณรงค์ ฌ เชียงใหม่ (2560, หน้า 76) ได้ศึกษาปัจจัยทำนายการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรพื้นบ้าน ของประชาชนลุ่มน้ำลี้ พบว่ามีรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่ม และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของเพ็ญภา ทิพย์สุราษฎร์ (2559, หน้า 6) ได้ศึกษาการศึกษาพืชสมุนไพรท้องถิ่นและภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพร กรณีศึกษา : อุทยานแห่งชาติแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

โดยมีภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในการรักษาอาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเป็นอาการไข้ อาการไอ ทุ่งสวัด น้ำร้อนลวก,ไฟไหม้ท้องผูก ท้องอืด ท้องร่วง กระเพาะ,ลำไส้ ริดสีดวงทวาร ระบบย่อยอาหาร ภูมิแพ้ หืดหอบ ไชน์ส ปวด

เมื่อยตามร่างกาย ปวดหลัง,ปวดหัว อัมพฤก,อัมพาต บวม ฟกช้ำ ปวดฟัน นิ้ว กระช้ำมดลูก ถ่ายเลือด ไส้เลือด,ลม บำรุงเลือด บำรุงน้ำนม ไต แผลสด ,ห้ามเลือด และแมลงสัตว์กัดต่อย เบาหวาน ความดัน โดยส่วนใหญ่จะใช้ใบของสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค และวิธีการปรุงยาและการรักษาส่วนใหญ่ คือนำมาต้ม หรืออบ แล้วดื่ม ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สุวิมล ทองแกมแก้ว และคณะ (2560,หน้า 1) ได้ศึกษาการสำรวจพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ตำบลบ้านกร่าง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบว่าใบเป็นส่วนหนึ่งของพืชที่มีการ นำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด สวนวิธีใช้สมุนไพรที่นิยมมากที่สุด คือ ต้มกับน้ำ และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสามารถ ใจเตี้ย และ ณรงค์ ฌ เชียงใหม่ (2560,หน้า 76) ได้ศึกษาปัจจัยทำนายการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรพื้นบ้าน ของประชาชนลุ่มน้ำลี้ ทั้งนี้การใช้ ประโยชน์พืชสมุนไพรพื้นบ้านต้อง ผสมผสานภูมิปัญญาพื้นบ้านและความต้องการด้านสุขภาพสู่กระบวนการการเรียนรู้และ พัฒนากลยุทธ์ในชุมชน

แนวทางการจัดการการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าในการจัดการการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ซึ่งมีสมุนไพรบางชนิดที่สามารถรักษาโรค/อาการต่าง ๆ ได้อีกหลายโรค ซึ่งพืชสมุนไพรชนิดเดียวมีส่วนต่าง ๆ ภายในลำต้น ไม่ว่าจะเป็น ลำต้น ใบ ดอก ผล และราก ซึ่งมีฤทธิ์และสรรพคุณที่แตกต่างกันออกไป โดยสามารถสรุป ได้ดังนี้ 1. สมุนไพรฟ้าทะลายโจร 2. สมุนไพรตานกกด 3. สมุนไพรปลาไหลเผือก 4. สมุนไพรยาหาราก 5. สมุนไพรมะขามป้อม 6. สมุนไพรปิ่นนงไส้ 7. สมุนไพรพุทราจีน 8. สมุนไพรพญาปล้องทอง 9. สมุนไพรสมอไทย 10. สมุนไพรสามเกลอ 11. สมุนไพรชุมเห็ดเทศ 12. สมุนไพรเจตพังคี 13. สมุนไพรเปล้าน้อย 14. สมุนไพรสมัดน้อย 15. สมุนไพรสมัดใหญ่ 16. สมุนไพรว่านนางคำ 17. สมุนไพรเพชรสังฆาต 18. สมุนไพรปราบชมพูทวีป 19. สมุนไพรหนุमानประสานกาย 20. เถาโคคลาน 21. เถาวัลย์เปรียง 22. ดอกจันทร์ 23. อบเชย 24. แก่นจันทน์แดง 25. ลิ่นทะเล 26. อ้อยช้าง 27. พญามือเหล็ก 28. สมุนไพรหญ้าถอดปล้อง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสามารถ ใจเตี้ย และ ณรงค์ ฌ เชียงใหม่ (2560,หน้า 76) ได้ศึกษา ความหลากหลายและการใช้

ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้ จังหวัดลำพูน พบว่า ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ สมุนไพรพื้นบ้านทั้งชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ทำยา สรรพคุณ และวิธีการใช้โดยมีหมอพื้นบ้านเป็นผู้ที่มีบทบาท สำคัญ และก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างเสริมกิจกรรมและสร้างแหล่งเรียนรู้ และการสร้างกติกามารยาในการ อนุรักษ์พื้นที่ป่าสมุนไพร ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และลักษณะทางกายภาพ ของทรัพยากร และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสุนทรี จินธรรม และคณะ (2558, หน้า 1-8) ได้ศึกษาการศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพร ศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จาก พืชสมุนไพร และจัดระบบฐานข้อมูลด้านความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ควรมีการศึกษาและการเพิ่มมูลค่าจากการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรวิธีการอื่น เพื่อให้มีแนวทางที่หลากหลายในการอนุรักษ์สมุนไพรไทยอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- เพ็ญญา ทิพย์สุราษฎร์. (2559). การศึกษาพืชสมุนไพรท้องถิ่นและภูมิปัญญา ด้านการใช้พืชสมุนไพร กรณีศึกษา : อุทยานแห่งชาติแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ. (2546). วิธีการดูแลรักษาสุขภาพในระบบการแพทย์พื้นบ้านล้านนา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เชียงใหม่. วนิตา เพรส.
- สามารถ ใจเตี้ย. (2560). ปัจจัยทำนายนายการใช้วัฒนธรรมสุขภาพเพื่อการเสริมสร้างสุขภาพของประชาชนลุ่มน้ำลี้ จังหวัดลำพูน. วารสาร

มหาวิทยาลัยคริสเตียน, 22(2),150-158.

สุนทรี จินธรรม และคณะ. (2558). การศึกษาความหลากหลายของพรรณพืช สมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี. **วารสารวิจัยสหวิทยาการไทย. 10(3), 1-8.**

สุภรชต์ อินทรเทพ และคณะ. (2560). สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการ ถวายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน ในการดำรงชีวิตที่เป็นมิตร กับสิ่งแวดล้อมในชุมชน จังหวัดสระแก้ว. **วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. 12(2), 275-285.**

สุวิรัช วรรณไกรโรจน์ และคณะ. (2559). เทคนิคการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช. **วารสารพืชสวน. 16(2),1-2.**

สุไลวรรณ์ เรืองรอด และนพรัตน์ ไชยวิโน. (2558). ความหลากหลายของ พรรณไม้ในพื้นที่ฝายกั้นน้ำ เขาโกรกปลาแก้ง จ.กำแพงเพชร. รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ครั้งที่ 2 (134 - 142). กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.

สามารถ ใจเตี้ย และณรงค์ ณ เชียงใหม่. (2560). ปัจจัยทำนายนายการใช้ ประโยชน์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของประชาชนลุ่มน้ำลี้ จังหวัดลำพูน. **วารสารราชพฤกษ์. 15(3),1-78.**

สุวิมล ทองแกมแก้ว. (2560). การสำรวจพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ใน พื้นที่ตำบลบ้านกร่าง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. มหาวิทยาลัยพิบูลสงคราม.

รอฮานี เจาะแม. (2558). การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของประชาชนที่อาศัย รอบพื้นที่เขาปกไย๊ะ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา. **วารสาร มหาวิทยาลัยคริสเตียน. 21(4),1-15.**

สามารถ ใจเตี้ย และพัชรี วงศ์ผืน. (2560). ความหลากหลายและการใช้ ประโยชน์จากพืชสมุนไพรลุ่มน้ำลี้ จังหวัดลำพูน. **วารสารวิทยาลัย พยาบาลบรมราชชนนี อุดรดิตต์. 9(1),13-22.**